

Ha azt mondom, Szlukovényi Katalin immár két évtizede jelen van irodalmunkban, szinte elcsodálkozom, milyen gyorsan és milyen termékeny munkával telt el számára, számunkra ez a nem kevés idő. S aki őt ismeri, bizonyára most is azt a kamaszos temperamentumú, karakán egyéniséget látja benne, akit láthatott költői indulásakor. Elkötelezettségét, tudatosságát jelzi, hogy felnőtt életének szinte minden tevékenységformája a pálya iránti ragaszkodásáról tanúskodik: irodalmi és

Juhász Attila 67

„S ELIDŐZHETEK A RÉSZLETEKBEN”

Szlukovényi Katalin:

Hamis nosztalgiák

nyelvészeti tanulmányok itthon és külföldön, szakkollégiumi rendszerben is, folyóirat-szerkesztői munka, vers-, esszé- és műfordítás-publikációk rangos folyóiratokban, oktatói és kutatói munka, kötetyszerkesztés, szakmai közösekben felelős megbízatások vállalása. S ha azt mondom, mindeközben két verseskötete jelent meg, szintén csodálkozom kissé: manapság – főként így, krisztusi korba érve – reprezentatívabb jelenlétre törekşenek irodalmáraink, már ami az önálló kötetek számát illeti. S miközben látjuk, tudjuk, hogy költõnk ez idő alatt sokféleképpen és folyamatosan letette alkotói névjegyét, mégis egyfajta kivárásos-rákészülékes jelleget mutat ez a pályaképi (ön)szerveződés, mely bizonyos értelemben babitsi párhuzamokat villant fel. (Persze hozzá kell vennünk ehhez a jelenbeli könyvkiadási együttthatókat is: a Móricz Zsigmond alkotói ösztöndíj elnyerése sem volt elég anno ahhoz, hogy ne kellett volna még éveket várnia egy tomus megjelentetésére.)

A *Levelek Iris koszorújából* és a *Kísérleti nyúlórr* egyaránt hangsúlyos ars poeticus felütéssel kezdõdik, és hasonlóképpen szándékozik felmutatni a sokoldalú poétaszakmai felkészültség jegyeit. Az alkotásörömmel hangot adó nyitányok e tendenciája úgy öröklõdik tovább a *Hamis nosztalgiák* lapjain, hogy itt már az együttalkotás, szerzõ és befogadó partneri mûélvezetének metaforikus megjelenítése, illetve annak programja válik hangsúlyossá. S bár a kötetkeretezõ metodikájú hitvallás a „hegyi költõ” beköszönéséhez képest itt eltolódott a második kötetre (ld.: *Bevezetés az irodalomelméletbe*, illetve *Pillanatfelvétel*), a szerkezeti rokonság mégsem mellékes, és egyszersmind talán – egy önálló ars poeticus ciklus beépítése kapcsán – azt is jelzi, hogy költõnk poétahivatásbeli számvetésgondolatai igazából mostanra kristályosodtak ki. (A kikristályosodás fogalmán persze dilemmák aktuális és mélyebb megélését is érthetjük, melyrõl például – szintén babitsi párhuzamost sejtetve, ld. *A lírikus epilógja* – az *Alanyi költészet* két önironikus miniparabolája ad bizonyosságot.)

A második kötet nyolc év elmúltával jelent meg, melyhez a szerzőt szintén alkotói támogatás segítette, s ez nyilvánvaló jele annak, hogy a Nemzeti Kulturális Alap kuratóriuma, vagyis a szakma is elismeréssel és várakozással tekint Szlukovényi költészetére. Az otthonosság, amit ekképpen
68 az anyagi-technikai segítség megteremtett, érzelmi, világszemléleti és poétikai vonatkozásban egyaránt tetten érhető a versek tanúsága szerint, bár a teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy e területek sincsenek meg dilemmák, hiányérzetek, ambivalens megnyilvánulások nélkül költőnk lírikusi megszólalásaiban. Mindenesetre feltűnő, hogy az árnyalatok teljességére törekvő szemléltetés eredményeképpen – s nyilván a nyolc hosszú év bőséges terméséből adódóan is – most a szokottnál jóval testesebb könyvmű született.

A corpus rendezésére ismét a ciklusok tematikus egybeszervezése kínálkozott alkalmasnak, melyekből éppen annyi kerekedett, mint az első kötetben (hat ciklus és egy kisebb önálló sorozat), a költemények száma azonban itt kereken százzal több. Lehet, hogy szó sincs számmisztikáról, de érdekes, hogy amíg a *Nyúlórr* szerkezete ciklusról ciklusra egyfajta spontánabb nekilendülést, mondanivaló-gyarapodást mutat, addig a *Nosztalgia*k makrostruktúrája bizonyos mennyiségi szabályozottságot, egységesítést tükröz. E rendezettségképzet némileg lazul is aztán annak következtében, hogy azért ciklusközi átjátszások, tematikus, stiláris és motivikus kapcsolatok gazdagon behálózzák kötetszerte a szövegeket, s bár ez a fajta rendbe szervezettség formai lenyomata is lehet a már említett otthonosságérzetnek, azért ne hagyjuk figyelmen kívül annak sajátos kontraszthatását sem, hogy az első kötetben éppen a beteljesületlenség, a diszharmónia, az illúzióvesztés szerelmes verseiben bukkan fel hangsúlyos vándormotívumként, viszonyítási alapként a rend fogalma...

Mivel a *Hamis nosztalgia*kban mennyiségileg is, illetve a ciklusok sorrendiségét tekintve is első helyre sorolhatók a szerelmes költemények, logikusnak és célszerűnek tűnik először ezek vizsgálatán keresztül szemrevételezni folytonosság és változás jellemzőit. Mondhatni: a *Kísérleti nyúlórr* záró ciklusának egyfajta továbbírását találjuk az új kötetben. A *Hiányszonett* és az *Itthon* című fejezetek szinte – Csokonai szavával élve – poétai románná egészítik ki az első verseskönyv tematikus szövegcsoportját. S nem mellékes talán arra is kitérnünk itt, hogy a *Nyúlórr* ötödik ciklusának szerepversei csupa zaklatott nőrsort elevenítenek meg sajátos nézőpontból, s köztük a befejező sorozathoz végszót/hívószót adó tételek a három csehovi nővér közül éppen a legfiatalabbnak, a naivságában, önállóságában is illúzióvesztett Irinának érzéseit, gondolatait tárják fel. Aztán (*a megváltást én tényleg úgy képzelem...*) fejezetcímmel jelölt szövegcsoport már demitizálja a szerelem, a szerelmek történéseit, játékos-szlengetes-ironikus-önironikus hangvételével is

inkább a beteljesületlenséget érzékelteti, a párkapcsolat lélektanában a végül eredménytelen, reménytelen küzdelmek lelki folyamataira összpontosít, s aktuális, eseti otthonosságérzetében is csupán az átmenetiségre ébred rá (pl. *Üllői út*). Így azután nem véletlen, hogy a petrarcai hagyományból mindössze a külső formaképlet öröklődik át e furcsa szonettváltozatokban, ráadásul a demitizálásnak, delirizálásnak olyan „külsérelmi” vetületeivel, melyek a jambusdöcöggetéssel, illetve a drasztikus rímfogyatkoztatással sajátos diszharmonikusságot kölcsönöznek a verseknek, formai metaforaként erősítve az érzelmi disszonanciák megmutatkozását.

A poétai román második részének záró darabja, a cikluscímadó szerepet is betöltő *Hiányszonett* egyfajta nyugvópontra juttatja a kötetközi szerelmi verstörténések folyamatát. Ha formailag e mű nem is teljesen szabályos kompozíció, érzetre még mindig közelebb áll a szerelmesvers-hagyomány harmóniateltebb vonulatához, s szonett mivoltában, hiányérzeti hangsúlyával kétszeresen is közvetlen kapcsolatot is teremt az első kötet ominózus darabjaival. Miután az eddig két könyvrész mintegy félszáz opusa „letapogatta” a párkapcsolati érzelmek, élethelyzetek szinte teljes spektrumát, beleértve immáron a felszabadító erosz vagy a (hamis) nosztalgizálás árnyalatait is (ld.: *Reggeli fürdő*, *Korrekúra*), ebből a szövegből kiderül, hogy lényegében minden korábbi hit és álhit, öröm és reménytelenség, a kapcsolatok minden lelki megpróbáltatása szükséges volt a személyiség kiteljesedéséhez, a számvetés hitelességéhez, az önszemlélet, az életszemlélet teljesebb realitásához.

A nyugvópontot követően új fejezet nyílik a könyvben, a poétai románban és a valós kapcsolatok terén is. Hogy maradjunk még a Csonkai-párhuzamnál: itt újfent helyet kap kezdetben még némi édeskeserűség (*Körtánc*), a remény bizonytalankodása (*A fény dőlésszöge*, *Toledo*, *Zacskológia*), de már egyre hangsúlyosabbá válik a megérkezés öröme (*Ámor nyíla*, *Összhang*), eladdig, hogy a boldog testi-lelki beteljesülés felszabadultsága adja már a zárszót, ráadásul a költőnkre oly jellemző hangnemtávolságok jegyében hol némi pátosszal (*Hajnali himnusz*), hol pedig pajkos humorral (*András örök*) gazdagítva a lírai dikció árnyalatait. (Beszédes lenne egyébként önmagában az is, ha kötetben belül vetnénk össze a vershelyzetek párhuzamára épülő, mégis alapvető érzelmi, szemléleti különbségeket mutató *Brooklyni ballada* és *Franciakert* című költeményeket.)

Mint már utaltam rá, költőnk esetében korán megmutatkozó, karakteres személyiségről beszélhetünk, akinek alkati jegye, műveinek pedig meghatározó stíluseleme az ironikus humor. Azzal párhuzamban azonban, ahogy szerelmi kapcsolatának és szerelmi költészetének kiteljesedéséről beszélhetünk, érdemes arra is kitérnünk, hogy vajon az említett versekre oly jellemző

ironizálás mutat-e kiteljesedő árnyalódást immáron a második kötet egészében, illetve költői szemléletében. Elég, ha kiindulásképpen korábbi véleményeket szembesítünk a *Hamis nosztalgiaák* szerkesztőjének utószavával: a

70 *Kísérleti nyúlórr* kapcsán Limpár Ildikó például játékos, fricskázó beszédmódot említ, melyben a beszélőnek semmi sem szent, Mesterházy Mónika pedig feloldozó jellegű humorról tesz említést, míg a *Nosztalgiaák* hátlapján Margócsy István ambivalens viszonyulásaiban ragadja meg Szlukovényi iróniájának lényegét, azt egészében világszemléleti alapozottságúnak találja, s hol játékosnak, hol könyörtelennek, abszurdnak, gunyorosnak minősíti, de hozzáteszi az okos jelzőt is (utóbbinak kauzalitásra vonatkoztató, illetve bölcsességre utaló hivatkozása amúgy szépen összegzi e szavunk itt is érvényes, eredeti jelentés-összetettséget).

Úgy tűnik tehát, hogy a korábban kamaszos-életkori, alkati jellegűnek tekintett stíluselem immár egyre inkább világképi alapra, jórészt a székesziszre, hiányérzetekre és az ezek nyomán jelentkező kritikai koncepcióra vezethető vissza. Mondhatnánk, hogy mindezeknek generációs motiváltsága is van, viszont költőnk amellett, hogy korosztálybeli alkotótársaival vállalja az eszmei közösséget, ez mégsem jelent stílárisan tendenciózus, kanonikus összekacsintást, betagozódást - olyannyira nem, hogy a szerző itt az irányzatossággal, a kordivattal szembe is fordul indirekt ars poeticájában, ahogy azt a *Mi a posztmodern?* című verse is mutatja. Szlukovényi Katalin ironikus humora sok mindenre kihat, kiterjed, sok lírai komponensben tetten érhető: limerickeket ír, nonszensz ciklust épít be, nyelvi játékokat használ fel, gyakran poentírozva szerkeszt, alkalmanként profanizál és deszakralizál, nagy ritkán epés politizáló megjegyzést is tesz, de iróniája kiterjed önszemléletére, párkapcsolati nexusára, bölcselőre és ars poeticára egyaránt. Érdemes arra is hivatkoznunk itt, hogy két kötetének címválasztásában szintén szerepet kapott, ha más-más árnyalattal is, az irónia (ld. még a borítókön fellelhető portréfotók mosolyárnyalatainak különbségét!), valamint hogy oktatói, kutatói munkájának fő vizsgálati iránya éppen az irónia megjelenése az irodalomban (doktori értekezésében a 20. századi amerikai zsidó irodalom humorának, iróniájának, öniróniájának sajátos jegyeit elemzi).

A költeményekben megmutatkozó érzelmi és stíláris kiteljesedés mellett jól érzékelhető itt a – talán krisztusi korból adódó – árnyaltabb és mélyebb bölcsélet igénye, még ha e téren is jellemző a kételyek, dilemmák burkoltabb vagy szó szerinti megvallása (pl.: „Sehogy se akar nekem összejönni / a teljesség illúziója, hogy / az isteni értelem mélységéig / eljussak” – *Deus ex machina*), ráadásul azzal az ironikus kitétellettel, hogy a megoldáshoz közelebb jutás „ellenpéldájaként felhozható az elmúlt pár ezer év szépirodalma, / továbbá bölcséleti művei” (*Jegyzetek egy nagyszabású poémához*). Pedig úgy tűnik, hogy mindkét nevezett irányból erős hatások alakíthatták

Szlukovényi Katalin lét- és ismeretbölcséletét. Motivikus rokonságok is alátámasztják, hogy József Attila, Pilinszky és Nemes Nagy borúsabb, az egzisztencialista gondolkodásmóddal párhuzamba állítható szemlélete hatást gyakorolhatott költőnkre. Ennek előzményei már felismerhetők a *Kísérleti nyúlórr* III. ciklusában, itt pedig a *Tavaszelé*, a *Fa, téli tájban*, a *Reggel helyett*, az *Élőhal*, a *Túlélő* című versekben kapnak hangsúlyt a létfájdalmas szkepszis, sőt a szarkazmus képei (*Szenteste*). Talán érdemes arra is hivatkoznunk az összefüggések hálózatát feltárandó, hogy szerzőnk mint esszéfordító sajátos közelségből tanulmányozhatta Hermann Hesse *Kafka-értelmezéseit*.

Érdekes, hogy a nonszensz-ciklus legjátékosabbnak tűnő darabjaiban – különböző kontextusokhoz rendelve – szintén felbukkanak egyfajta létpesszimizmus, illetve illúzióvesztés önironikus nyomai („megyünk a hatról az ötre” – *Kis reggeli nonszensz*; „fú a szél / fél a szű” – *Aszúesszencia*), de ezeket az aktuális stílusegyütthatók jegyében humoros csattanókkal („sohase leszek így moziikon”, „féleszű”) vagy éppen címmel-mottóval (*Petőfi.zip*) rögtön és nyomatékosan ellensúlyozza is. Nem bölcséleti kompenzációként, hanem impressziózus, intuitív felismerésekből adódó spontán derűjének köszönhetően pedig olykor teljességtapasztatának is hangot ad (*Nyár*).

A filozofikus alkotások elsődleges leőhelye a kötetben az *Enigme* ciklus, melynek címadó verse egy párizsi múzeumi varázskép rejtélyének megfejtési kísérlete kapcsán látóközelve hozza az agnosztikus szemléletet és annak költőnkre gyakorolt hatását, melynek nyomai másutt is felbukkannak (*Cím nélkül*, *Túl*, *Tavaszelé*). A rejtélyek problematikája amúgy elsősorban a hitbölcséleti kérdésekre, pontosabban annak dilemmáira koncentrálódik, és ez a ciklus nagyobbik vershányadában érhető tetten. Van, hogy – sok más témájú vershez hasonlóan – a valós élethelyzetek teremtenek apopot a gondolkifejtésre (pl. templomi turistaélmények vagy egy családi karácsonyünnep), s úgyszintén jellemző e szövegekre az érzelmek közvetlen megnyilvánulása. Akár a korábbi párkapcsolatokról szóló művekben, itt is alapvető a „se veled, se nélküled” viszonyból adódó érzelmi-gondolati vívódás, mely által a már Balassi óta jelenlévő, de persze még mindig nyugvópont nélküli költői-bölcselői vonulathoz csatlakozik Szlukovényi Katalin a maga nagy erejű, felkavaró hatású opusaival, melyek közt az *Enigme*, az *Örök hangpróba*, a *Csapda*, a *Szenteste* nyelvbölcséleti és ars poetica kérdéseket is felszínre hoz.

„kitölteni a forma és a mód / kész, s elidőzhetnek a részletekben” – fogalmazta meg költőnk az *Irina az ösvényen* című, korábbi szerepversében az öntudatosságáról is tanúskodó indirekt alkotói programot, melynek megvalósítását – nem mellékesen a mindennapi élet sok apró momentumához

kötődő vershelyzetteremtés, illetve érzelmi-gondolati szemléltetés, kivetítés kapcsán is – szépen demonstrálják a *Hamis nosztalgiák*ban található alkotások.

72 A megvalósítás az új kötetben egyébként már kevésbé kötődik szerepversekhez, viszont érdekes és jellemző, hogy ha pedig mégis, akkor a szerepválasztás ismét kortársi hangvétellel megszólaltatott irodalmi nőalakokkal teremt kapcsolatot (*Lydia Horatiushoz, Ophelia búcsúja*), s ismét klasszikus versformákba applikálva a megszólalást. Van abban egyfajta immanens logika, hogy az alanyi költészet híve, a személyiség kiteljesedésében is immár otthonosabbnak mutatkozó megszólaló egyre kevésbé ölt álarcot a versben, sőt az első kötethez képest még ritkábban használ önmegszólító egyes szám második, illetve a távolító önszemlélet lehetőségét is kínáló egyes szám harmadik személyű dikciót, ehhez képest azonban furcsa, hogy a könyvborítón felbukkanó három nőalak arctalansága, rejtettsége, rejtőzködése is hangsúlyos gesztusként értelmezhető. Hagyományértő és beleélő képességről tanúskodik ugyanakkor, hogy a *Hazafelé* című versben nyolc nagy költőelőd lírikusi alkatát, szemléletmódját idézi meg szerzőnk sikerrel egyetlen hangulati-közérzeti szituáció megélése, megélhetősége kapcsán.

Az ars poeticák teljes fejezetet kapnak költőnktől, ráadásul a kötet zárásaként, kiemelt pozícióban. Jelzése lehet ez annak is, hogy a szakmai elköteleződés és a szakmai otthonosságérzet milyen fontos motívum Szlukovényi Katalin életében és költészetében, illetve beszédes megoldás, ahogy kötetzáró darabnak teszi meg a *Pillanatfelvétel* című opust, melyben egy újabb alkotói program körvonalazódik, s ennek fő hangsúlya azt emeli ki, hogy a lírai megszólalásnak a világról való közlendője immár a koherens egy-lényegűséghez tendál. Fontos ugyanakkor az a szintén babitsi párhuzamot sejtető ars poeticus kitétel is, hogy a közlés módja folyamatos változással (lesz) jellemezhető (vö.: „Csak az változik, aki, ahogy mondja, / amit mond, az marad”), s ezt már eddigi verseiben is tanúsította a nyelvi, műfaji, stiláris, formai változatosság által, melynek egyik legsajátosabb eleme a szlengtől, az ironizáltan frázisgazdag köznyelviségtől a szaktudományos terminológiáig terjedő, kötet szinten nagyon is heterogén szóképzleti rétegződés. Fontos eszköze Szlukovényi Katalin költészetének ez a gyakori, látszólag delirizáló megoldás, mely adódhat a pillanat ihletétől vezérelten („amikor új szó téríti másfelé, lehúzza az örvény”), de általánosságban véve is jellemzi líranyelv-szemléletét.

„azt sem bánom, ha belefulladás, / csak elég erős legyek valaki / mást is magammal rántani” – írja a *L' art pour l' art* című versben, elutasítva mindenféle megszokást és rutint, egyszersmind hirdetve és vágyva az alkotás örömeinek elemi megtapasztalását. Vannak olyan szövegek, amelyek különböző kontextusba ültetve hangsúlyosan és nagy hatásfokkal szemléltetik ezt:

erotikus töltettel a *Bevezetés az irodalomelméletbe* esetében, a titokfejtés izgalmával kapcsolatba hozva az *Enigme* záró soraiban, groteszk fiziológiai párhuzamba állítva a *Kiválasztás* vershelyzetében, illetve a Weöres Sándor-i rokonság jegyében a költő médiumszerepére való utalással az *Ihlet*, vagy némi mitikus metaforikával „látványossá” tett módon az *Ablak* 73 című opusokban. Bármilyen élethelyzet és sokféle nyelvi regiszter alkalmas tehát Szlukovényi számára, hogy megtalálja és érzékeletesen kifejezze a költői tartalmakat, de feltűnő, hogy motivikusan mennyire fontosak számára a reggelek, az ébredések vershelyzetei, vagy éppen a testi, fizikális érzékelés, illetve tapasztalati érzékiség momentumai. Ez a fajta elevenség, közvetlen természetesség jó előjel ahhoz, hogy a befogadók bízhatnak az alkotói pálya további, egyszerre nívós és olvasóbarát folytatásában, hogy a szerző továbbra is „elég erős lesz magával rántani”. S ha maradnak is benne még bölcséleti és ars poeticus *Dilemmák* (vö.: „Lesz-e még bennem valaha / annyi bizalom a Teremtés iránt, / hogy verset tudjak írni?” – *Május*; „és végig tudatában lenni a közönység / figyelmének, mely [...] várja [...] amikor fáradtság, téves mozdulat, s az összes, / egymás után, jaj, mind a földre hull majd, / tányér, cserép, mert nem tarthat örökké” – *Cirkusz*), azok valószínűleg termékeny terepei lesznek majd annak a „változva mondásnak”, melyre érzékeny figyelme, állandó készenléte, kifogyhatatlan energiája, rátermettsége és kiváló felkészültsége már jó ideje biztos alapokat nyújt. (*Napkút Kiadó, Bp. 2013*)